

O. B. Bubenok

JÁSZOK OROSZORSZÁGBAN*

A jelenlegi kutatások szerint a középkorban az iráni nyelvű lakosságot jászoknak nevezték, függetlenül attól, hogy Kelet-Európa vagy az Észak-Kaukázus területéről származott. Teljesen lehetséges, hogy a dél-oroszországi jászok kialakulása tekintetében aktív szerepet tulajdoníthatunk azon iráni nyelvű lakosok utódainak, akik Kelet-Európa sztyeppés térségein a szarmata időszakból maradtak fenn. Azonban jól tudjuk azt is, hogy a VIII. században az Észak-Kaukázusból Kelet-Európa területére költözött át az alán lakosság egy része. Teljesen nyilvánvaló, hogy a kelet-európai szarmaták utódai és az észak-kaukázusi alánok aktívan részt vettek a kazár időszak szaltovói kultúrájának létrehozásában, és meghatározó módon vették ki részüket a középkori kelet-európai etnikai közösség kialakulásában. Ebben a folyamatban nem maradtak közömbösek a keleti szlávok sem, akik befogadták a kelet-európai alánok-jászok kultúrájának sok elemét, és ennek eredményeképpen magukba szívták az adott etnikai közösség hagyományait. A XIII. század első felében végbemenő mongol-tatár betörés azonban félbeszakította ezt a folyamatot.

A mai történelemtudományban Kelet-Európa iráni nyelvű lakossága és a szláv lakosság közötti intenzív etnokulturális kapcsolatokról két vélemény létezik. Az első kiemelkedő képviselője B. A. Ribakov, aki úgy véli, hogy a keleti szlávok elődei és a szkíták között még a Kr. e. I. évezredben a Középső-Dnyeper vidék területén, ahol a véleménye szerint szláv lakosság tartózkodott, közvetlen kapcsolatok alakultak ki. Ennek az alátámasztását a Középső-Dnyeper vidék lakóinak anyagi kultúrájában látja. Hiszen ez nem kevés szkíta vonást tükröz. Ezen kívül B. A. Ribakov úgy véli, hogy éppen ebben az időben kerültek be a keleti szláv nyelvekbe a szkíta származású szavak: 'topor' (fejsze, balta, szekerce, bárd); 'szobáka' (kutya, eb) stb. (Ribakov, 1979; 1987, 26-27. o.; 1988, 8-72. o.).

Az adott problémát némileg más megvilágításban látja V. V. Szedov. Véleménye szerint ez a folyamat valamivel későbbben következett be. Az iráni hatás eredményei, az ő véleménye szerint, annak a szláv lakosságnak a nyelvi anyagaiban, valamint szellemi és materiális kultúrájában jelentek meg, amelyek az irániak közvetlen közelében éltek. Mindez alapot szolgáltatott a kutató számára, hogy szláv-iráni szimbiózisról beszélhessen, amelynek Kr. u. az I. évezred első felében a Fekete-tenger északi partvidékével határos terület volt a színhelye, azaz arról a folyamatról van szó, amely a csernjahovói kultúra képviselői között ment végbe. V. V. Szedov

* Egy fejezet O. B. Bubenok: A jászok és a brodnyikok Kelet-Európa sztyeppjein (VI–XIII. sz. eleje) c. Kijevben, a "Logosz" kiadónál 1997-ben (218 oldal) orosz nyelven megjelent könyvéből.

feltételezi, hogy a keleti szlávok déli részének keveredése az irániak északnyugati csoportjával Kr. u. az I. évezred második felében történhetett, erről azt tartja, hogy „ebben az időben csak lokális határmenti kontaktusokról lehetett szó egyes szláv törzsek és az iráni nyelvű lakosság maradéka között” (Szedov, 1979, 98-100. o.).

Azonban a jelenlegi kutatások kontextusaiból következik, hogy Kelet-Európában végig a középkor folyamán létezett iráni nyelvű lakosság. Az archeológia és az írott források adatai alapján feltételezhetjük, hogy az I. évezred második felében Kelet-Európa sztyepei és erdős sztyepei zónáiban folytatódott a szláv és az iráni nyelvű közösségek együttélése. Ennek talán világos bizonyítékeként szolgálhat az antokról szóló adat, amelyet Jordanes gót történetíró említ először a VI. évszázadban. Ő említi, hogy az antok a Dnyeper és a Dnyeszter sztyeppés folyóközén éltek (Jordan, 1960, 72. o.).

Sok kutató az antokat a szlávokkal kapcsolja össze, elfeledkezve arról, hogy az adott népnévnek nincs magyarázata a szláv nyelvekben. Sokkal inkább elfogadható az ‘ant’ terminus iráni származásáról szóló verzió. Egyet lehet érteni F. P. Filin véleményével, aki azt tartja, hogy az ‘antok’ szó az óirán *antas*’ (vég, szél), ‘*antyas*’ (a szélén található) és az oszét *attiya* (hátsó, mögötte) szavaknak felel meg. Ebből kiindulva, a kutatók véleménye szerint, az ‘antok’ szó jelentését úgy kell fordítani, mint „a peremen élő, határvidéki lakos” (Filin, 1962, 60. o.). Teljesen lehetséges, hogy az ‘antok’ megnevezés alatt kezdetben az iráni nyelvű lakosság rejtőzött, amely a keleti szlávok közvetlen közelében lakott, s végeredményben a régi népvénüket a szláv lakosság egy részére is át lehetett vinni.

A VIII. században az erdősztyeppes Don-vidékre a kaukázusi alánok nyomultak be, akik a keleti szerzőknél *burtaszok* név alatt váltak ismertté. Hozzájuk köthető a Don vidéken a katakombás temetkezés elterjedése, a szomszédos szlávokkal együtt pedig a kurgánok alatti halotthamvasztás. Amint a kutatók megjegyzik, a szlávok és az alánok között kezdetektől fogva baráti viszony alakult ki. A. Z. Vinnikov véleménye szerint „ezek és azok is a doni erdős sztyepe számukra új körülményei között az egymással való kapcsolatokban kölcsönösen kifejlesztették az anyagi kultúra néhány nélkülözhetetlen elemét”. A szláv településeken az együttélés tényének alátámasztására a kerámia készítmények szláv és szaltovói típusait, a félig föld építményeket köves kemencékkel, valamint a szabadtűzhelyes lakóhelyiségeket találhattuk (Vinnikov, 1984, 178-179. o.; 1992, 55. o.). Ezenkívül A. Z. Vinnikov és Sz. A. Pletnyev feltételezi, hogy a szaltovói lakosság bizonyos része a keleti szlávok közé települhetett be. Erről – a véleményük szerint – a szláv temetőkben a kurgánok töltései alatt az olyan fazekakban és korsókban elhelyezett halotti hamvak gyakorisága tanúskodik, amelyeket a szaltovói kultúra területén készítettek. A Don felső folyásán a kazár korszak minden temetőjében ebben a tekintetben különösen jellemző bizonyíték az I. Belogorszkij temető, amelyben más sajátosságok is megtalálhatók (Vinnikov, 1984. 180. o.; Pletnyeva, 1989. 282-283. o.). Sz. A. Pletnyeva szintén úgy véli, hogy az adott folyamat bizonyítékeként szolgál a XI-XIII.

századokban a keleti szlávok letelepülési helyein az olyan gorodiscsék megléte, amelyek földsánccal vannak körülvéve, olyan terv szerint építve fel, amely szem előtt tartotta a VIII-IX. századi szaltovói gorodiscsék építkezését (Pletnyeva, 1964a, 24-33. o.; 1989. 282-283. o.).

A Don felső vidékén a szaltovói kultúra hordozóinak befolyása alá került lakosság azonban az adott területen csak a XI. századig létezett. Az említett települések élete eddig ismeretlen okok miatt megszűnt. Teljesen valószínű, hogy a borscsevói kultúra képviselőit ugyanaz a sors érte, mint a középső Don-vidék szaltovói lakosságának többségét is – átköltöztek a Volga középső vidékére (Alihova, 1959. 13-54. o.; Vinnikov, 1992. 56. o.).

Teljesen valószínű, hogy az óoroszl állam megalkotásában nemcsak a szlávok vettek aktívan részt, hanem az irániak is. 945-ben Igor kijevi nagyfejedelem a követein keresztül szerződést írt alá Bizánccal. A szláv vezetők között ebben a diplomáciai akcióban nyilván nem szláv származásúak is részt vettek: Szfanidr, Praszten, Isztr, Fraszten és mások (Radzivilovszkaja Letopisz, 1989. 25. o.). A Kalmikov véleménye szerint ezek a nevek nyilván iráni jellegűek (Kalmikov, 1925. 68-71.) Teljesen elképzelhető, hogy az adott esetben Kelet-Európából, és nem a Kaukázusból származókról van szó, ahol a középkornak ebben az időszakában az iráni nyelvű lakosság jelentős tömege található volt.

Szvjatoszlávnak a kazárok elleni hadjárata idejében, 965-ben (6473. év) Oroszországban valószínűleg a Don alsó folyása és az Elő-Kaukázus jászaival ismerkedtek meg. A novgorodi első évkönyv közli, hogy az óoroszl nagyfejedelem „legyőzte a jászokat és a kaszagokat, s Kijevbe hozta őket” (Novgorodszkaja I. letopisz, 1950. 117. o.). A Patriarhai (Nikon) évkönyv a jászokra vonatkozóan pontosít: „... és Kijevbe hozta őket” (Patr. I., 1859. 31. o.). Az idézett részletet D. Sz. Lihacsov annak bizonyítékaként javasolta, hogy a jászok Kijev függősége alá lettek kényszerítve (PVL, 1950. II. rész, 311. o.). A kiragadott részleteket azonban úgy is lehet tekinteni, mint utalást arra, hogy Szvjatoszlav képes volt a jászokat Oroszországba áttelepíteni. Ezzel kapcsolatosan sajátos érdeklődésre tarthat számot Kijev területén a szaltovói típusú katakombákba történő halotthamvasztásos temetkezések feltárása. Jellemző, hogy az elhamvasztott csontokat korsókba helyezték. A halotthamvasztás és a katakombás sírbolt kombinációja azonban nem jellemző a szaltovói emlékekre. Mindemellett Kijev területén egyszerű temetkezéseket is rögzítettek, «amelyekből a felső-Szaltovói temetőből származó kerámiához hasonló korsók kerültek ki» (Karger, 1958. I. köt. 136-137. o.).

Később Oroszország birtokai a Kaukázusi Alánia közvetlen közelébe kerültek. A XI. században a Tamani félszigeten, a nyugat-kaukázusi alán-ászok közelében létezett a Tmutarakani fejedelemség, amelyet az óoroszl nagyfejedelmek alapítottak. Az 1026-os esztendőben (6534. év) Bölcs Jaroszlav kibékült a fivérével, Msztviszlávval, aki a kaszagok (adigok) közötti ténykedéséről ismert. Éppen ehhez az eseményhez kapcsolható az V. Novgorodi évkönyv közlése az 1029-es (6537.) esztendőről:

«Jaroszláv a jászok ellen megy és legyőzi őket» (Novg. V. 1917. 116. o.). V. N. Taticseva szerint Jaroszláv a jászokat a Rosz folyóhoz telepítette, ahol nem sokkal előtte alapították Korszuny, Boguszlav, Jurjev városokat. Oroszország éppen ilyen módon igyekezett biztosítani a déli határait a nomádok betöréseivel szemben (Taticsev, 1963. II. köt., 350. o.). Lehetséges, hogy ennek az észak-kaukázusi lakosságnak a migrációjához kapcsolhatók egyes kurgán temetkezések felszerelése a XI-XII. századból Jablonovka és Porosz közelében, amelyek közvetlenül a Zemeji katakombás temetővel hasonlatosak (Orlov, Mocja, Pokasz, 1985. 55-56. o.). Jellemző, hogy erről az átköltözetről csak az V. Novgorodi évkönyv emlékezik, amiből arra következtethetünk, hogy az adott migráció nem volt tömeges jellegű. Eltérő volt a jászok áttelepítése Oroszországba 1116-ban.

Az 1116-os esztendő eseményei meghatározóak voltak a donyeci jászok számára, hiszen Jaropolk hadjáratot vezetett a Polovec sztyeppre, és magával vitte Oroszországba a jászokat (Voszkrzenszkaja letopisz // PSZRL. Szankt-Peterburg, 1856. T. VII.; Lavrentyelszkaja letopisz // PSZRL. Szankt-Peterburg, 1846. T. I.). Jaropolk ebben az időben a Perejaroslavi földek fejedelme volt, amelynek birtokai Oroszország déli határai mentén terültek el. A pusztává vált területekre jövevényeket telepítettek le, azzal a céllal, hogy védelmezzék Oroszország határait a polovecnek a sztyepp felőli mind gyakoribbá váló betöréseivel szemben. Ugyanebben az 1116-os évben, a „doni” hadjárat előtt, Jaropolk a Gleb Minszkijel való háborúban vett részt, amely Vlagyimir Monomah győzelmével és Minszkijnek a tőle való függőségével végződött. A háborúnak ebben az időszakában Jaropolk elfoglalta Drjuzskot, amelynek a lakóit a perejaszlavi földre vitték el, és a Szula folyó alsó folyásánál újból felépített Zselna városában telepítették le újra (Ipatyevszkaja letopisz, //PSZRL. Szankt-Peterburg, 1843. T. II.; Lavrentyelszkaja letopisz // PSZRL. Szankt-Peterburg, 1846. 276.; Voszkrzenszkaja letopisz //PSZRL. Szankt-Peterburg, 1856. 24. o.). Természetesen feltételezhetjük, hogy ilyen sorsra jutottak a Donyec melléki jászok is. Ezzel kapcsolatban különös érdeklődésre tarthatnak számot, a régi Oroszország idejéből, az évkönyv által említett Szula folyó melletti Zselna városhoz tartozó keresztény temető egyes temetkezései. Az ilyen temetkezések száma több volt 40-nél. Koporsós temetkezések, nyugatról keletre való tájolásúak. Anatómiai rendben csak a csontváz alsó végtagjai feküdtek ott, a törzs helyén pedig a koponya szétszórt csontjai, állkapocs stb. A koporsó fából való tetején állatok csontjait tárták fel (Rutkivszka, 1972. 52. o.). Az adott temetkezési szertartás pogány vonásai arra emlékeztetnek bennünket, hogy ezek különösen az Északi-Donyec medencéjének szaltovói lakosságára voltak jellemzőek.

Teljesen egyetérthetünk N. Kosztromarova és V. Ljaszkoronszkij véleményével, hogy a jász fejedelemségből hozott foglyokat Jaropolk a birtokain telepítette le, a Perejaszlavi fejedelemség földjein (Kosztmarov, 1872, T. I. 186. o.; Ljaszkoronszkij, 1897. 322. o.). Okkal beszélhetünk a jászok Oroszországba való tömeges migrációjáról, ugyanis a donyeci lakosság jelentéktelen mennyiségű letelepedéséről nem találhatnánk a krónikákban említést.

Az 1132. évben meghalt I. Misztyiszlav, és Jaropolk Vlagyimirovics lett a kijevi nagyfejedelem. Azonban nem sokáig uralkodott. Jaropolk 1139-ben halt meg. Az évkönyv közli, hogy az 1116-os évben magával hozott egy rabnőt, a jász fejedelem lányát, aki később a felesége lett (Ipatyevszkaja letopisz, // PSZRL. Szankt-Peterburg, 1843. 8. o.). Név szerint ezt az asszonyt 1145-ben említik Kijevben. Jelena Jaszszaként ismerjük. A krónikák az alábbiakat közlik róla: „Ugyanazon a nyáron az igazhitű Olena Jaszka átvitte az ő Jaropolk fejedelmét a szent Andrej székesegyház sírkamrájába, s elhelyezte őt Janka mellett” (Ipatyevszkaja letopisz, 1843. 21. o.). Jelena Jaszka Jaropolk felesége volt. Azonban nem számított egyedüli képviselőnek azon jászok közül, akik magas társadalmi helyzetben voltak Oroszországban. A jászok hosszú időn keresztül tartózkodtak a vlagyimir-szuzdáli udvarban Monomah utódainál is. 1175-ben gyilkolták meg Andrej Bogolobszkijt. Gyilkosai között volt a Jász Anbal (Ambal) is. Andrej Bogolobszkij szolgálatában állt, ugyanis „nála volt a fejedelem minden házának a kulcsa, és minden kívánságát teljesíteni kellett” (Ipatyevszkaja letopisz, 1843. 114. o.) Azonban ez nem akadályozta meg Anbalt, hogy részt vegyen a bojárok összeesküvésében, amely Andrej Bogolobszkij meggyilkolását eredményezte. Ezért bosszúból Vszevolod fejedelem felakasztatta Anbalt.

Vszevolod Jurjevics szuzdali fejedelem felesége is jász nő volt, akiről az 1182. év eseményeiről szóló krónikás híradása tudósít: „Szvjatoszlav Vszevolodovics kijevi fejedelem megnősítette 2 fiát, Glebnek Rjurikovnát adta, Misztyiszláv mellé pedig jász lányt hozott a Szuzdali Vologyimirből, így egyesítette a Vszevolodokat; nagy jelentőségű esküvő volt.” (Ipatyevszkaja letopisz, 1843. 125. o.). Ebből arra következtethetünk, hogy Svjatoszlav Vszevolovics Msztyiszlav kijevi fejedelem fia, és a szuzdali fejedelem, Vszevolod Jurjevics jász származású két nővért vettek feleségül. Msztyiszlav feleségének a neve ismeretlen, Vszevolod feleségének a nevét nem nehéz kiderítenünk. Az évkönyv közli, hogy 1205-ben „március 19-én bemutatkozott Marija Vszevolozsnaja nagyfejedelem-asszony”. Ezzel kapcsolatban a „a szmolenszki püspök és Mihail, az Otrocsiji monostor iguánja leánykérőbe érkeztek Vszevolodhoz a nászurától, Msztyiszlávtól” (Voszkrzenszkaja letopisz, 1856. 112. o.).

Az idézett tények alapján feltételezhetjük, hogy miután 1132-ben Jaropolk kijevi nagyfejedelem lett, Perejaszlávból Kijevbe telepítette át a feleségét, s annak rokonságát. Jaropolk nagyfejedelem felesége „a jász fejedelem lánya” volt. Ezért semmi meglepő sincs abban, hogy ő és a rokonsága megtisztelő helyet foglaltak el Oroszországban. A szuzdáli fejedelmeket Monomah utódainak tekintették, ez pedig lehetővé teszi, hogy a jászoknak nemcsak Kijevben, hanem a Vlagyimir-Szuzdáli földeken való letelepítéséről beszélhessünk. Úgy tűnik, hogy jászoknak tekinthetjük az 1174. és az 1182. évi évkönyvek által emlegetett alánok azon a leszármazottjait is, akiket Jaropolk 1116-ban telepített át a „Dontól”. Az írott források nem beszélnek az alánoknak a Kaukázusból Oroszországba történő valamiféle nagy tömegű átköltözéséről. Ezért bizonyos kutatók feltételezése az Oroszországban említett jászoknak észak-kaukázusi származásáról nem látszik meggyőzőnek (Novoszelcev, 1968. 216. o.). Azonban nem minden olyan egyszerű, amilyennek tűnik.

Ebben a tekintetben más vélemény is létezik. I. G. Dobrodomov és A. N. Karszanov feltételezi, hogy a XII. század második felében Oroszországban élő jászok a Középső-Volga vidékének az átköltözői. Ennek alapjául szolgáltak az évkönyvek információi Andrej Bogolobszkijnak a Volgai Bulgáriába irányuló 1164-es sikeres hadjáratáról, és az antroponimák adatai (Dobrodomov, 1993. 130-135. o.; Karszanov, 1994. 385397. o.).

Ezzel kapcsolatosan különösen érdekesek Bulgáriában, a Középső Volgánál „Babij Bugor” temető ásatási eredményei. Mint az emlékek kutatója, E. A. Halikova megállapította: a temető a XII. században keletkezett a X-XI. században itt létezett bolgár falucska elpusztulása után, és folytatta létezését a XIII-XIV. században. A temető keresztény temetkezési hely, ahol a halottakat a talajban levő sírokba temették. Az esetek többségében koporsókat használtak, azonban szögek nélkül. A 218 közül 7 sírban a sírgödör a falai mentén és az alján kőből készült konstrukcióval volt megerősítve. Néha a csontvázak fölé homokkőből való kisebb-nagyobb kőlapokat helyeztek. 10 esetben, beleértve a kővel burkoltakat, különböző idejű közös sírgödörbe történt temetkezéseket tártak fel. (Kalikova, 1978. 205-207. o.).

T. A. Trofimova megfigyelései alapján a Babij Butra-i kraniológiai típusok feltűnő hasonlatosságot mutatnak a Felső-Szalgovából származó típusokkal, és úgyszintén az Északnyugat-Kaukázus kurgánsírjaiból származó pontusi típusú koponyákkal. (Trofimova, 1956. 97-98. o.). Ezt még azzal is kiegészíthetjük, hogy a V. P. Alekszejev által vezetett paleoantropológiai vizsgálatok mellett tanúskodnak, hogy ott a mongol periódus előtt az észak-szaltovóiakkal analóg, ún. hosszúkoponyájú típusok voltak elterjedve (Alekszejev, 1993. 279-284.). E. A. Halikova véleménye szerint a temetkezési létesítmény felszerelése és kőláda formájú szerkezete is egyenes analógiát mutatnak a Kubán-melléki Észak-Kaukázuséval (Halikova, 1978. 209. o.). Ezzel kapcsolatban meg kell említenünk V. A. Kuznyecov tájékoztatását arról, hogy a Kaukázusi Alánia nyugati és keleti részén a második évezred első évszázadaiban a temetkezési szertartásokban a helyi szokások felülkerekedtek, a sziklás és a földes katakombákat felváltották a kőládákba történő temetkezések (Kuznyecov, 1973. 69-70. o.).

Éppen ezek a sajátosságok győzték meg E. A. Halikovát arról, hogy a „Babij Bugor” temetőt a XII. században az Észak-Kaukázusból átköltöző alánok hagyták hátra (Halikova. 1978. 210. o.). Ezzel teljes mértékben egyet lehet értenünk. Azonban az adott helyzetben problematikus a Babij Bugorból áttelepültekben azokat a jászokat látnunk, akiket a XII. század végén az orosz évkönyvek megemlítenek. Mint már említettük, az adott temető csak a XIV. században szűnt meg működni. (Halikova, 1978. 206. o.).

Az utóbbi időkben a kutatók többször is kimondták azt a feltételezést, hogy a középkorban a Középső Volgánál alánok éltek, és az írásos forrásokban burtaszokként voltak ismeretesek. Jellemző, hogy a «burtaszok» népnév az orosz dokumentumokban csupán csak a XIII. századtól kezd szerepelni. A burtaszokat elsőként az «Ének az orosz föld pusztulásáról» említi a Középső-Volga vidék népei között. (Begunov,

1965. 183-184). o.). Ezzel kapcsolatosan figyelmet kell fordítanunk arra, hogy Dzsuvejni perzsa történetíró (XIII. sz.) Kelet-Európa népeiről készült leírásában a Volgai Bulgária és Oroszország közé helyezi el az ászok országát (Tizengauzen, 1941. T. II. 22-24.). A burtaszokról nem tesz említést. A fentiek háttérében szükségszerűen felmerül a kérdés: lehetséges-e, hogy a Középső-Volga vidék alánjai-burtaszai szerepeltek-e valamikor ász vagy jász név alatt?

I. G. Dobrodomov figyelmet szentelt arra, hogy az évkönyvek által 1175-ben említett Ambal Jaszint az Ipatyij évkönyv „zsidó vallásúnak” nevezi (Ipatyevszkaja letopisz, 1843. 114-115. o.). Ezzel kapcsolatban említendő P. Carpini megjegyzése, hogy a „brutahok ... zsidóknak számítanak” (Karpini, 1957. 72. o.). Ebből kiindulva feltételezhetjük, hogy a Jász Ambal a burtaszok közül származott, akik a X. századig kerültek a kazár kultúrkör népei közé. Ambal nem tekinthető a Kaukázusi Alániából származó jövevénynek, ugyanis ismeretes, hogy ott a kereszténység megjelenése még a X. században elkezdődött (Kulakovszkij, 1898. b). Ha keresztény lett volna, akkor nyoma lett volna az óorosz évkönyvekben. A kereszténység terjedéséről a Középső Volga burtaszai között semmit sem tudunk. Éppen ezért lehetséges, hogy a Jász Ambal Andrej Bogolobszkij 1164. évi hadjárata után került Oroszországba.

Már említettük, hogy a kijevi nagyfejedelem, Szvjatoszláv Vszevolodovics fiának, Misztyiszlávnak, és Vszevolod Jurjevics szuzdáli fejedelemnek két jász nővér volt a felesége. Vszevolod feleségét Marijának hívták ((Ipatyevszkaja letopisz, 1843. 125. o.; Voszkreszenszkaja letopisz, 1856. 112. o.). Marija származását tekintve Novgorodi első és a Tveri évkönyv azt mondja: „Marija Vszevolozsna Svarnovna, a cseh fejedelem lánya” (Novgorodszkaja I. letopisz, 1950. 468. o.), «a szerzetesrendbe belépett Marna Vszevolozsna, a cseh Skarlov lánya» (Tverszkaja letopisz, 1965. 1204. o.). Hogy kik voltak Misztyiszlav és Vszevolod feleségei – jászok-e vagy csehek, még megállapításra vár. Ezzel kapcsolatban különösen érdekes P. Butkov közlése a Bizánci Birodalom hanyatlásának következményei a Kaukázus népei számára: „Kialudt az Evangélium hitének fényforrása Oszétiában, Zihában vagy a Kubáni Csehiában, Abháziában és a Kaukázus más országaiban...” (Bugkov, 1825. 329. o.). A kialakult helyzetben egészen problematikusnak mutatkozik ennek a két asszonynak a származása.

Ily módon arról beszélhetünk, hogy az ősi Oroszországba a dél-orosz sztyeppékről, az Észak-Kaukázusból és a Volga középső vidékéről, sőt Csehija területéről települtek be. Az évkönyvek szövegéből kitűnik, hogy a jászok a XII. sz. folyamán Oroszországban megtartották etnikai önállóságukat. A továbbiakban azonban a jászok neveit nem említik, ami érthető, mert őket is ugyanaz a sors érte, mint a többi korábbi elődeiket. Amint N. I. Kosztomarov megjegyezte «a jász törzs egy része beolvadt az orosz népállományba» (Kosztomarov, 1872. I. köt. 186. o.).

Fordította Kovács J. Béla

Gulyás Éva

SZENT GYÖRGY-CSODA OSZÉTIÁBAN 1992-BEN

Bármennyire is hihetetlennek tűnik, korunk technikai világából sem hiányoznak a misztikus jelenségek. Számos példa bizonyítja, hogy különböző népeknél, különböző szentekhez kapcsolódva ma is él az emberekben a csodás események iránti lelki fogékonyság. A csodának vagy mirákulumnak számos, nem mindig egyező értelmezése, jelentése létezett a történelmi korok folyamán, ennek részletezésébe itt most nem bocsátkozunk bele, utalunk a szakirodalomra.¹ A vallásosság történetében a miráculum többnyire a jelenben lejátszódó, történetileg hitelesnek feltüntetett, gyakran tanúkkal bizonyított rendkívüli esemény, melyet fel is jegyeztek.² A szájhagyományban is sok történet él a zarándokhelyekhez fűződő csodás esetekről (pl. gyógyulásokról, Mária-jelenésekről), melyet úgy adnak elő, mintha velük esett volna meg, vagy legalábbis részesei, szemtanúi lettek volna a történeteknek. Írott változatukat is ismerjük, hiszen sokszor kinyomtatták és terjesztették a zarándokok között a ponyvanyomtatványokat. A csoda fogalomkörébe sorolhatók egyrészt a régi legendairóladomból Krisztus csodái, a szentek legendáinak csodás eseményei, illetve ezeknek az újkori néphagyományban továbbélő szóbeli és írott változatai, másrészt a képekről, jelenésekről, égi jelekről, fényjelenségekről, imameghallgatásokról, a veszélyből való megmenekülésről, a halottak feltámadásáról szóló történetek.³ Közülük most a jelenések motívumát ragadjuk ki a csodás események gazdag tárházából, és vizsgáljuk meg az alábbi, Oszétiából származó példaanyag alapján.

Az a rendkívüli esemény, melyről szó lesz, Észak-Oszétia digori körzetében történt 1992 januárjában. A hótól vakító téli napsütésben többek szeme láttára megjelent az égen Szent György, az oszétek egyik főistene. Háromlábú szárnyas lován, az Avszurgon leereszkedett az egyik ház tetejére, és intő szavakat intézett vallástól elfordult népéhez. A csoda híre futótűzként terjedt Oszétiában és határain túl is. A korabeli újságok is hírt adtak az eseményről, a Kavkaz című oszét tudományos ismeretterjesztő folyóirat 1993/1-es számában jelent meg a csodás jelenésről tudósító írás, melyet az alábbiakban szó szerint közreadunk.⁴

¹ Ld. Tüskés Gábor- Knapp Éva: Népi vallásosság Magyarországon a 17-18. században, 2001. Bp

² Példának említtem a homokkomáromi mirákulumos-könyvet, melyet a templomi Mária-kegyképhez fűződő csodás esetekről vezettek a helyi szerzetesek 1751-1786 között. Ld. Tüskés Gábor-Knapp Éva: Egy dunántúli zarándokhely: a homokkomáromi mirákulumos könyv tanulságai. I.m.: 153-175.

³ Ld. Tüskés Gábor-Knapp Éva...stb...

⁴ A Kavkaz című folyóiratnak ez a száma 1993 tavaszán került a kezembe, amikor oszét kutatók küldöttsége járt Szolnokon, hogy az "alán út" nevű közös kutatási programot egyeztesse a magyarországi kutatókkal. Ők hozták magukkal a folyóiratnak ezt a számát, melyben rábukkantam erre a számomra fontos cikkre, hiszen akkor már hosszabb ideje kutattam a Szent György-kultuszt. Azóta is az íróasztalom mélyén hevert, várva az alkalmat a feldolgozásra és publikálásra, ami most el is érkezett, amikor megkaptam a Jászsági Évkönyv felkérését.